

«Με έρωτα για τη γραφή και την τέχνη εν γένει»

Ο Στάθης Κουτσούνης παραδίδει στο αναγνωστικό κοινό ένα βιβλίο που περιέχει το καταστάλαγμα της κριτικής προσέγγισής του –και όχι μόνο– στην ευρεία χρονική περίοδο μιας τριακονταετίας. Ο συγγραφέας, ιδιαίτερα γνωστός στην ποίηση, έχει συνεχή ενασχόληση και στο πεδίο της κριτικής.

Το βιβλίο φροντίζει να μας προϊδεάσει και να μας εισαγάγει στο πνεύμα του ήδη από τον τίτλο του, *Μπροστά σε αλλότριο ρόπτρο*, και τον υπότιτλο *Κριτικές επισκέψεις και άλλα κείμενα (1989-2020)*. Ο Στάθης Κουτσούνης με τη διάθεση του ερευνητή και τον σεβασμό προς τους άλλους δημιουργούς «κρούει» το ρόπτρο, για να λάβει την άδεια εισόδου στον πνευματικό τους χώρο, στα άδυτα του λογισμού και στη σφαίρα της ευαισθησίας εκείνων που επιλέγει να παρουσιάσει κριτικά. Ο υπότιτλος με τη χρήση του όρου «επισκέψεις» επιβεβαιώνει τον προϊδεασμό, εφ' όσον «επίσκεψη» σημαίνει παρατήρηση, εξέταση, έρευνα. Όλα τα κείμενα του τόμου έχουν δημοσιευθεί μεμονωμένα στο παρελθόν σε διάφορα έντυπα, λογοτεχνικά περιοδικά, εφημερίδες, ιστότοπους κλπ.

Ο Στάθης Κουτσούνης ανατρέπει την «αρνητική παράδοση», όπως εύστοχα σημειώνει ο Αλέξης Ζήρας στο Προοίμιο του βιβλίου, «που θέλει τους δημιουργούς να αποφεύγουν να δοκιμάζονται σε κριτικά εγχειρήματα» και τολμά την κριτική προσέγγιση και ερευνητική συνομιλία με το έργο διαφόρων «φωνών», παλαιότερων και σύγχρονων. Για όσους διακονούμε τη Φιλολογία και με την ιδιότητα του δασκάλου αυτή η επιλογή του Σ.Κ. είναι ευεξηγήτη. Ως φιλόλογος και ποιητής βρίσκεται μονίμως εμπρός στη διττή πρόκληση, αφ' ενός οφείλει ως φιλόλογος να δώσει στους μαθητές του τα «κλειδιά», ώστε να προσεγγίσουν δημιουργικά το λογοτεχνικό έργο που τους παρουσιάζει, αφ' ετέρου ως ποιητής έχει ανοίξει μια ιδιαίτερη, πιο προσωπική, διαδικασία επίσκεψης-συνομιλίας με τα κείμενα, διαδικασία ενόρασης κι ευαισθησίας. Η γνωσιακή εξάρτυση του φιλόλογου Κουτσούνη και η ιδιότητα του ποιητή μπορούν να συναρμοστούν μάλλον εύκολα και να συνθέσουν ένα κριτικό δοκίμιο ή άρθρο.

Ο ίδιος ο συγγραφέας στην Εισαγωγή, θέλοντας να εξηγήσει την ενασχόλησή του με την κριτική, παρουσιάζει ως κίνητρο την αγάπη που γεννά η ανάγνωση ενός έργου, η οποία παρωθεί στην προβολή του και σε «θεωρητικές αποτιμήσεις» του. Με την ωριμότητα του γνώστη και την προσοχή του δημιουργού αποδέχεται την άποψη του Rilke, την οποία και παραθέτει, ότι κρίνοντας κανείς ένα έργο τέχνης μπορεί να υποπέσει σε παρανοήσεις ή να μην αποκαλύψει ίσως ορισμένες πλευρές του. Παραμένει όμως καταγεγραμμένο το ενδιαφέρον για το έργο και η δοκιμή της προσωπικής ανάγνωσης, την ευθύνη της οποίας αναλαμβάνει ευθαρσώς ο κρίνων.

Το βιβλίο διακρίνεται σε δύο μέρη, το πρώτο και εκτενέστερο περιλαμβάνει το αποτύπωμα που άφησε στον μελετητή η «επίσκεψη» ενός βιβλίου ή η ενασχόλησή του με έναν δημιουργό στα πλαίσια αφιερώματος. Εξετάζονται είκοσι εννέα συγγραφείς –κυρίως ποιητές– και σε ορισμένες περιπτώσεις η κριτική συμπληρώνεται με ανθολόγηση. Η παρουσίαση γίνεται ακολουθώντας τη γραμμή του χρόνου όχι της δημοσίευσης των κειμένων κατά το παρελθόν αλλά του χρόνου δράσης των δημιουργών, γι' αυτό την αρχή κάνει το κείμενο για τον Σοφοκλή και το κλείσιμο η παρουσίαση του ποιητικού βιβλίου «Στην άκρη του ονείρου» (2008) του

Γιάννη Παππά. Στο πρώτο αυτό μέρος υπάρχουν επίσης κείμενα που αφορούν σε βιβλία γλώσσας και κριτικής, όπως και η ενότητα με τον τίτλο «Τεχνοκριτική», που περιλαμβάνει κείμενα για τη ζωγραφική, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη φωτογραφία.

Στο δεύτερο μέρος συναντάμε κείμενα για την τέχνη του λόγου και τη γραφή, τα οποία προήλθαν ως απάντηση σε προσκλήσεις περιοδικών, εφημερίδων και εκδοτικών οίκων προς τον Στάθη Κουτσούνη, προκειμένου να συμμετάσχει σε αφιερώματα. Το βιβλίο ολοκληρώνεται με δύο Παραρτήματα, το πρώτο περιέχει συνεντεύξεις που παραχώρησε ο συγγραφέας με αφορμή την έκδοση ποιητικών του συλλογών. Τις περιέλαβε, όπως εξηγεί, στον τόμο γιατί θεωρεί ότι διαθέτουν «μια κριτική διάσταση για την τέχνη και τη ζωή». Στο δεύτερο Παράρτημα τα κείμενα δεν αφορούν τη λογοτεχνική κριτική, αλλά ασχολούνται κριτικά με εκπαιδευτικά και κοινωνικά θέματα.

Σε όλα τα κείμενα υπάρχει συμπυκνωμένη η επιδίωξη της εύρεσης και της αποκάλυψης εκείνων των γνωρισμάτων που συγκροτούν την ταυτότητα του κάθε δημιουργού και επιτρέπουν την τεκμηριωμένη τοποθέτησή του στον γαλαξία της τέχνης. Τα κριτήρια ερμηνείας είναι σαφή και ειλικρινή, η ματιά καθαρή και οξεία, η αποτίμηση έντιμη. Βεβαίως η υποκειμενικότητα είναι παρούσα, αναμενόμενη και θεμιτή σε κάθε κριτική, αλλά υποτάσσεται στα αυστηρά κριτήρια που ο Στάθης Κουτσούνης έχει υιοθετήσει και τα ακολουθεί με συνέπεια, γιατί θέλει να είναι δίκαιος υπηρέτης της αλήθειας, καθώς γνωρίζει από το προσωπικό του βίωμα πόσο δύσκολη –έως και οδυνηρή– είναι η λογοτεχνική δημιουργία και πόσο ακριβό το τίμημα της γραφής. Προσέρχεται, λοιπόν, στις «επισκέψεις» του με ευαισθησία και επίγνωση, με ενσυναίσθηση και στοχασμό. Τον απασχολεί το περιεχόμενο των κρινόμενων έργων, το οποίο επιθυμεί να αναδείξει εντοπίζοντας τους διαύλους που συνδέουν τη λογοτεχνική εμπειρία με τις γενικότερες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής του κάθε δημιουργού και με τα προσωπικά του βιώματα. Διαπιστώνει αλλού την επίδραση της αρχαιογνωσίας και τις υπαρξιακές αναζητήσεις, αλλού την αισθαντικότητα και τον ερωτισμό, τον φόβο της μοναξιάς ή την απειλή του θανάτου. Τίποτα δεν περνά απαρατήρητο, το κάθε «περιβάλλον» ιχνηλατείται και αποκαλύπτεται ο γενεσιουργός ρόλος του.

Τον φιλόλογο και ποιητή Κουτσούνη τον ελκύει και η μορφολογία των έργων, η εκφραστική τους ιδιομορφία, γι' αυτό ανιχνεύει τα εκφραστικά μέσα, αναδεικνύει τους τρόπους γραφής, εντοπίζει εκείνα τα στοιχεία που συνιστούν την ποιητική ιδιόλεκτο καθενός. «Βλέπει» τη χαμηλότονη γραφή, τον λιτό ρεαλισμό, την ελεγειακή διάθεση, τη «γυμνή» γλώσσα, τις παρηχήσεις που προκαλούν. «Ακούει» τον ρηματικό λόγο και ερμηνεύει το μήνυμα που εκπέμπει ή αναγνωρίζει την κρυπτική γλώσσα, το «υποτιμημένο» επίθετο, τη σκηνοθετημένη περιγραφή ή την εκφραστικά τολμηρή αυτοέκθεση.

Είναι δύσκολο στα όρια μιας βιβλιοπαρουσίασης να αποτυπωθεί η δυναμική ενός τέτοιου τόμου. Εκείνο που είναι απαραίτητο να καταδειχθεί με σαφήνεια είναι ότι το βιβλίο αυτό είναι βιβλίο αναφοράς, το οποίο θα προσφέρει στον αναγνώστη κάθε φορά που θα ανατρέχει σε αυτό θεωρητικά εργαλεία για δημιουργική ανάγνωση και κατανόηση των έργων με τρόπο όχι στείο και σχολαστικό. Σε ατμόσφαιρα έμμεσης συνομιλίας μεταξύ πομπού και δέκτη/αναγνώστη και με διαμεσολαβητή το κάθε κείμενο συντελείται η επικοινωνία ήρεμα, απολαυστικά, ηδονικά, γιατί ο Στάθης Κουτσούνης δεν θέλει γράφοντας να προβληθεί ή να δογματίσει, θέλει απλώς να

μοιραστεί την εμπειρία της πνευματικής επαφής με το έργο άλλων δημιουργών, πολλοί των οποίων σφράγισαν την ελληνική γραμματεία. Επιθυμεί να μιλήσει για την εσωτερική πληρότητα που χαρακτηρίζει τον ποιητή και δάσκαλο, καθώς όλα αυτά τα χρόνια παλεύει με τη γραφή ή αναλώνεται για να διασκεδάσει «την πλήξη της εκπαίδευσης» και να καθοδηγήσει στοργικά τους μαθητές του, ώστε να αισθανθούν «την ευφορία της παιδείας». Προσφέρει εν τέλει μια κατάθεση στα ελληνικά γράμματα αποθησαυρισμένης γνώσης, αναγνωστικής εμπειρίας και καταβολής μόχθου, για να κατανοηθεί και να κοινοποιηθεί με τρόπο συστηματικό η καλλιτεχνική δημιουργία ως διαδικασία και ως αποτέλεσμα, ως εμπειρία και ως πρόσληψη. Γι' αυτό το βιβλίο αξίζει να προσεχθεί και κυρίως να μελετηθεί.

Χρύσα Αλεξοπούλου

[ηλεκτρονικό περιοδικό **Περί ου**, 5 Μαρτίου 2022]